

6D110200- «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін «Батыс Қазақстан аймақтарындағы кәсіби аурушандықтың медициналық-әлеуметтік аспектілері» Шаймбетов Жангельды Мырзагельдиевичтің диссертациялық жұмысына ресми рецензент м.ғ.д., профессор Аманбекова Айгүл Өкенқызының

ШІКІРІ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі мен оның жалпы ғылыми және мемлекеттік бағдарламалармен байланысы (тәжірибе және ғылым мен техниканы дамытуға сұраныстары)

Ж.М.Шаймбетовтің диссертациялық жұмысы Батыс Қазақстан аймақтарындағы кәсіби аурушандық деңгейіне әсер ететін факторларды зерттеуге және зиянды және қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс жасайтын жұмысшыларды міндетті медициналық тексеруден өткізу сапасы мен тиімділігі критерийлерін негіздеуге арналған.

Соңғы 3-5 жыл ішінде Қазақстан Республикасының кәсіптік патологиялық қызметі бірқатар әкімшілік, құқықтық, ұйымдастырушылық қайта құрулардан өтті, олар: ҚР ДСМ Еңбек гигиенасы мен кәсіптік аурулар Ұлттық орталығын, оның филиалдарын медициналық жоғары оқу орындарына және денсаулық сақтауды басқарудың жергілікті органдарына бере отырып, қайта ұйымдастыруға қатысты, бұл, ең алдымен, еліміздің өңірлерінде кәсіптік аурулардың бастапқы анықталу көрсеткіштеріне елеулі әсер етті.

Кәсіби денсаулықты сақтау, аурушандық пен жарақаттануды төмендету арқылы кәсіби ұзақ өмір сүру - қоғамның басты міндеттерінің бірі, мемлекеттің маңызды функциясы және оның әлеуметтік саясатының негізі; елдің экономикалық дамуының мүмкіндіктері мен қарқынын алдын-ала анықтайды. Еңбек жағдайларының рөлі, фактор ретінде бірқатар салалардағы негізгі кәсіптердегі жұмысшылардың кәсіби аурушандығы мен өлім қаупінің артуы, еңбек медицинасында жүйелі тәсілдің қажеттілігін және еңбекке қабілетті халықтың денсаулығын сақтаудағы өндірістің рөлін анықтайды. Жұмысшылардың денсаулығын қорғау жөніндегі іс-шаралардың негізгі мақсаты аурудың пайда болу қаупін азайтуға бағытталуы керек. Қазақстанның статистикалық мәліметтері бойынша зиянды еңбек жағдайларында жұмыс жасайтын жұмысшылардың саны экономикалық белсенді халықтың жалпы санының 44% құрады. Көптеген өнеркәсіптік кәсіпорындарда қол еңбегінің өте жоғары үлесі сақталады, еңбек жағдайларының санитарлық нормаларға сәйкес келмеуі, көптеген кәсіпорындарда негізгі өндірістік қорлардың тозуы 50% жетеді. Осыған байланысты тақырып, ең алдымен денсаулық сақтау ұйымы тұрғысынан өзекті болып табылады, өйткені диссертациялық зерттеу барысында Батыс Қазақстан аймақтарындағы кәсіби патологиялық қызмет қызметіндегі жұмыс контингентінің кәсіби денсаулығының негізгі көрсеткіштерінде елеулі кемшіліктер анықталды. Тақырыптың өзектілігі жұмысшылардың

денсаулығын қорғау шараларының тиімділігін арттыру үшін автор ұсынған жаңа басқару шешімдерімен расталады.

2. Диссертацияларға қойылатын талаптар негізіндегі ғылыми нәтижелер

Диссертациялық жұмыс халықтың денсаулығын сақтау саласындағы маңызды мәселелерді шешеді, жаңа ғылыми нәтижелерді қамтиды және Батыс Қазақстан аймақтарында зиянды және қауіпті еңбек жағдайларында жұмыс жасайтын жұмысшылардың денсаулығының қалыптасуына әсер ететін факторларды жан-жақты зерттеуге арналған. Осы диссертациялық зерттеу жұмысын толықтай докторант Ж.М.Шаймбетов жеке жүргізді. Диссертациялық жұмыс Марат Оспанов атындағы БҚМУ-нің әдеп жөніндегі жергілікті комиссиясымен оң бағаланды.

Диссертацияның тақырыбы, мақсаты мен міндеттері, зерттеу дизайны және әдістемелік негіздері бір-бірімен өзара байланысты, сондай-ақ ғылымдағы маңыздылығы тәжірибелік ендірулері осы зерттеудің 6D110200 - «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия (PhD) дәрежесіне ие болу үшін қорғауға ұсынылған диссертациясына қойылатын талаптарына сәйкестігін растайды.

Докторанттың қол жеткізген нәтижелері қорғауға ұсынылған ережелерде көрініс табады және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жыл 31 наурыздағы №127 бұйрығымен бекітілген ғылыми дәрежелер беру ережесінің талаптарына сәйкес келеді.

Тәжірибелік ұсыныстардың жиынтығы денсаулық сақтау басқармаларында және Батыс Қазақстан аймақтарындағы тауарлар мен қызметтердің сапасын бақылау және қауіпсіздігін қамтамасыз ету департаменттерінде жүзеге асырылған. Диссертацияның негізгі ережелері 5 халықаралық және республикалық форумдарда жарияланған, бұл алынған нәтижелердің сенімділігі мен маңыздылығын растайды.

3. Диссертацияда тұжырымдалған ғылыми қағидалардың, тұжырымдардың, ұсыныстардың дәйектілігінің дәрежесі

Диссертациялық зерттеудің нәтижесі болып табылатын ғылыми жаңалықтың 4 пунктін анықтау және қорғауға ұсынылған 4 қағида, зерттеудің міндеттеріне сәйкес келетін 6 тұжырым және тәжірибелік ұсыныстар.

Диссертациялық жұмыста ұсынылған ғылыми қағидалардың, тұжырымдардың, ұсыныстардың негізділігі мен сенімділігі зиянды еңбек жағдайларында жұмыс жасайтын жұмысшылардың санын, кәсіптік жағдайды ретроспективті зерттеуге негізделген автор жүргізген бір сатылы көлденең зерттеуіне байланысты 2013-2017 жылдар кезеңіндегі аурушаңдық және динамикадағы медициналық тексерулердің сапасы қойылған міндеттерге сәйкес. Сонымен бірге, еңбек жағдайларының санитарлық-эпидемиологиялық сипаттамаларының сапасын, медициналық мекемелердің материалдық-техникалық және кадрлық құрамын; сонымен қатар валидизацияланған сауалнамалар көмегімен өткізілген талдау арқылы кешенді зерттеулер өткізілген.

Автор жұмысшыларға іріктеу көрнекілігін пайдаланып Батыс Қазақстанның төрт аймағында - Ақтөбе, Атырау, Батыс Қазақстан және Маңғыстау облыстарында қауіпті және қауіпті өндірістерде жұмыс жасайтын жұмысшылардың іріктеу үлгісін қолданды ($n = 520$). Зиянды еңбек жағдайында жұмыс жасайтын жұмысшыларды медициналық тексеруден өткізетін Батыс Қазақстан аймақтарындағы медициналық мекемелердің сандық үлгісі ($n = 66$) болды.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы диссертациялық жұмыста алған негізгі жетістіктерді көрсететін 4 тармақты қамтиды. 6 тұжырымның барлығы да ойластырылған міндеттер қоя білу, зерттеу нәтижелерін өңдеу мен талдау кезінде өзіндік ғылыми-әдістемелік тәсілдерді қолдана отырып бастапқы материалдың жеткілікті мөлшері негізінде алынғандығы күмән тудырмайды.

Ғылыми жаңалық 1, Батыс Қазақстан аймақтарындағы кәсіби аурушандық деңгейіне әсер ететін факторларды, міндетті медициналық тексерулердің нәтижелері бойынша кәсіби аурушандықты, сондай-ақ ретроспективті талдау негізінде міндетті медициналық тексеруден өткізетін медициналық ұйымдардың материалдық-техникалық және кадрлық қамтамасыз ету жағдайын сипаттайды.

Ғылыми жаңалық 2, аймақтық кәсіби аурушандық деңгейлерін анықтауда міндетті медициналық тексерулер нәтижелерінің сәйкестік коэффициентін анықтауға, қолдануға негізделген.

Ғылыми жаңалық 3, зиянды және қауіпті еңбек жағдайлары бар өндірістерде жұмыс жасайтын жұмысшылар арасында презитизмнің таралуын бағалау үшін алғаш рет қолданылған әдіспен негізделген.

Ғылыми жаңалық 4, кәсіби ауруларды ерте диагностикалаудың сапасын бағалау индикаторларын қолдануға негізделген міндетті медициналық тексерулер жүргізетін медициналық мекемелердің қызметін бағалау критерийлерін жасауға мүмкіндік берді.

4. Әрбір ғылыми ұстанымның жаңалық дәрежесі, тұжырымдар мен ұсыныстар, зерттеу нәтижелерінің тәжірибелік маңызы.

Диссертацияда осы зерттеудің қолданбалы медицина үшін өзектілігін, жаңалығы мен маңыздылығын анықтайтын 4 қағида қамтылған.

Қорғаудың негізгі ережелері келесі нәтижелерде келтірілген:

1 Қағида жаңалыққа ие, өйткені бұл Батыс аймақтағы зиянды және қауіпті еңбек жағдайындағы жұмысшылардың жұмыспен қамтылу көрсеткіштерінің динамикасы кәсіби аурушандықтың өте төмен анықталуымен байланысты екендігін дәлелдейді, бұл кәсіби аурушандық көрсеткішінің жұмысшылар санына тәуелділігі жоқтығын көрсетеді.

2 Қағида нәтиженің жаңалығын куәландырады, онда Батыс Қазақстан аймақтарында кәсіби аурушандықты анықтау деңгейі көп жағдайда міндетті медициналық тексерулер жүргізетін медициналық мекемелердің материалдық-техникалық және кадрлық құрамына байланысты екендігі анықталады; міндетті медициналық тексерулердің өзінің сапасы, сонымен қатар еңбек жағдайларының санитарлық-эпидемиологиялық

сипаттамаларының сапасы мен ақпараттық мазмұнымен де байланысты екендігі анықталды.

3 Қағида жаңа, өйткені өнеркәсіп жұмысшыларының презентеизмінің сипаттамалары көрсеткендей, әлеуметтік басымдықтардың ішінде олар үшін денсаулыққа зиян келіп тұрсада, бастысы жұмыс орнын сақтап қалу болып табылады.

4 Қағида жаңа болып табылады және кәсіби ауруларды анықтау жылдамдығын және міндетті медициналық тексерулердің сапасы мен тиімділігін бағалау үшін міндетті медициналық тексерулер нәтижелерінің сәйкестігін ұсыну мүмкіндігін көрсетеді.

6 тұжырымның әрқайсысы қойылған міндеттерге сәйкес келеді және ғылыми жұмысты жүзеге асырудың ғылыми негізделген тәсілінен туындайды. Барлық тұжырымдар нақты, мазмұнды және диссертациялық жұмыстың нәтижелерінен туындайды.

Жұмыстың тәжірибелік мәні сөзсіз және маңызды қолданбалы мәселені шешуге бағытталған - кәсіби және жалпы соматикалық ауруларды ерте анықтау бойынша алғашқы шаралардың негізі болып табылатын алдын-ала және міндетті медициналық тексерулердің сапасын арттыру.

5. Нәтижелердің ішкі бірлігін бағалау.

Ж.М.Шаймбетовтың диссертациясында зерттеудің мақсаттары мен міндеттерін қоюдан бастап, әдебиетке шолу мазмұнынан бастап, өз зерттеулерінің нәтижелерін талқылаумен және практикалық нәтижелермен аяқталатын ішкі бірлік, баяндау қисыны бар. Диссертацияның құрылымы диссертанттың зерттеу мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуге мүмкіндік берді. Ғылыми жұмыстың әрбір келесі бөлімі алдыңғы тараудан үйлесіп жалғасады.

Диссертация заманауи зерттеу әдістерін қолдана отырып, жоғары ғылыми деңгейде жазылған. Материал дәйекті түрде ұсынылған және оқу кезінде қабылданады.

Диссертациялық жұмыста барлығы 4 тарау. Жалпы көлемі 113 бет. Әдебиеттер тізімі 190 дереккөзден тұрады, оның ішінде 50 шетелдік. Диссертацияға диаграммалар, кестелер, қосымшалар, фотосуреттер, кестелер түріндегі иллюстрациялар түрінде сапалы иллюстрациялық материалдар қоса беріледі. Мәтін 12 кестемен, 36 суретпен суреттелген.

Зерттеу жүргізу кезінде Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі бекіткен нормативтік құжаттама мен стандарттардың талаптары мен регламенттері сақталған.

Ж.М. Шаймбетовтың диссертациялық жұмысы теориялық және практикалық материалдардың көп мөлшерін пайдалана отырып орындалған тұтас және мазмұнды жұмыс болып табылады.

6. Зерттеу нәтижелерінің өзекті мәселені шешуге, теориялық және практикалық маңыздылығы.

Диссертациялық зерттеудің нәтижелері сөзсіз теориялық және практикалық маңыздылықты білдіреді. Диссертациядағы практикалық ұсыныстар практикалық дәрігерлер үшін де, медициналық ұйымдардың ішкі

аудит қызметтері үшін де, студенттер, магистранттар, сондай-ақ зиянды және қауіпті еңбек жағдайлары бар өнеркәсіптік кәсіпорындардың әкімшілік-басқару персоналы, өнеркәсіптік кәсіпорындардың жұмысшыларына медициналық көмек көрсету сапасы саласындағы бақылау және қадағалау органдары үшін пайдалы болуы мүмкін.

Алынған мәліметтер білім беру саласында және ғылыми-зерттеу жұмыстарында сәтті қолданыла алады.

Алынған нәтижелер өзектілігі, статистикалық сенімділігі, ғылыми жаңалығы және практикалық маңыздылығы критерийлеріне сәйкес келеді, бұл диссертациялық зерттеудің тұжырымдары мен практикалық бағыттылығымен расталады.

Жалпы, докторант Ж.М. Шаймбетов алған ғылыми зерттеулердің нәтижелері медициналық тексерулердің сапасын арттыруға ғана емес, сонымен қатар кәсіби және өндірістік-шартты ауруларды ерте анықтау әдіснамасын жетілдіруге де ықпал етеді.

7. Диссертацияның негізгі қағидаларын, нәтижелерін, тұжырымдары мен қорытындыларын жариялаудың жеткілікті толықтығын растау.

Диссертант Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 31 наурыздағы «Дәрежелерді беру қағидаларын бекіту туралы» №127 бұйрықтың талаптарын толық орындаған.

Диссертациялық жұмыстың негізгі қорытындылары мен ұсыныстары 11 жұмыста жарияланды, оның ішінде: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ғылым және білім саласындағы бақылау комитеті ұсынған 3 басылым, халықаралық және шетелдік конференциялар жинақтарында 5 жарияланым; 2 мақала Scopus базасында индекстелген «Georgian Medical News», «Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences» журналдарында жарияланды; автор 1 әдістемелік ұсыным әзірледі, авторлық куәлік алды.

8. Аннотацияның диссертация мазмұнына сәйкестігі.

Аннотация диссертация мазмұнына сәйкес келеді.

9. Диссертацияның мазмұны мен дизайнындағы кемшіліктер.

Диссертацияның мазмұны мен рәсімделуіне қойылатын талаптарға толық сәйкес келеді. Алайда, зерттеу жұмысының артықшылықтарымен қатар, пікірталас тудыратын және тұтастай алғанда диссертацияны оң бағалауымды өзгертпейтін кейбір кемшіліктер бар.

Тілектер мен сұрақтардың ішінде мыналар орын алуда:

1. Қорғауға ұсынылатын қағидаларда, 1-тармақта, Батыс Қазақстан өңірлеріндегі кәсіби аурушандық деңгейі көбінесе медициналық тексеру жүргізетін медициналық мекемелердің материалдық-техникалық және кадрлық қамтамасыз етілуіне, міндетті медициналық тексеруді жүргізу сапасына, еңбек жағдайларының санитарлық-эпидемиологиялық сипаттамаларының сапасы мен ақпараттылығына байланысты болады деп айтылған. Бұл байланыс қалай анықталды?

2. Екінші қорытындыда сіз кәсіби тәуекелдерден қорғалу дәрежесін және жұмысшылар арасындағы презентеизм есептейсіз. Осы жұмыстың нәтижелерінен қандай қорытынды жасауға болады?

3. Тәжірибелік ұсынымдарда кәсіптік патология орталықтарына бастапқы кәсіби ауруларды белгілеуге әдіснамалық тәсілдерді жетілдіру көрсетіледі. Бұл әдіснамалық тәсілдер қандай медициналық ұйымдарға арналған ұсыныс?

4. Нормативтік сілтемелер жаңартуды талап етеді. Жақын арада күші жойылған №379 бұйрықты алып тастау қажет. Сонымен қатар, 2020 жылдың 21 желтоқсанында шыққан «Кәсіби аурудың еңбек қызметтік міндеттерін орындаумен байланысын анықтау сараптамасының қағидалары» № ҚР ДСМ-301/2020 бұйрықты кіргізу қажет деп санаймын.

5. Әдеби шолуда кейбір стилистикалық қателер бар.

10. Диссертацияның 6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша докторантқа дәрежелер беру және философия докторы (PhD) дәрежесін беру мүмкіндігі қағидаларының талаптарына сәйкестігі туралы қорытынды.

«Батыс Қазақстан аймақтарындағы кәсіби аурушандықтың медициналық-әлеуметтік аспектілері» тақырыбындағы диссертациялық зерттеудің теориялық мәні мен практикалық іске асырылуы маңызды. Зерттеу жеткілікті дәлелді негізге ие және медицина саласындағы жаңа жетістік ретінде көрсетеді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 31 наурыздағы «Дәрежелерді беру қағидаларын бекіту туралы» №127 бұйрығына сәйкес Ж.М.Шаймбетовтың диссертациялық жұмысы аяқталған ғылыми еңбек болып табылады, ал оның авторы 6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне лайық.

Ресми рецензент:

«Қарағанды медициналық университеті» КеАК

Кәсіптік денсаулық

клиникасының бас дәрігері, РАСТАЙМЫН

М.ғ.д., профессор

Аманжолова А. Ө.